

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod međunarodnom licencom Creative Commons Attribution 4.0.

Antonija Zaradija Kiš

BLISKI I DALEKI DRUGI: ANIMALISTIČKE SASTAVNICE CVIJETA KREPOSTI

dr. sc. Antonija Zaradija Kiš, Institut za etnologiju i folkloristiku, zaradija@ief.hr, Zagreb

izvorni znanstveni članak

UDK 821.163.42.09

39:59

003.349.12

rukopis primljen: 7. 2. 2018.; prihvaćen za tisak: 29. 3. 2018.

Iz hrvatskoglagoljskoga književnog korpusa usredotočit ćemo se na sačuvane animalističke odlomke moralno-didaktičkoga traktata znana pod nazivom Cvijet kreposti ili Cvijet mudrosti. Riječ je o prijevodu popularnoga djela talijanske pučke književnosti, Fiore di virtù, koje je prevedeno, a potom i tiskano tijekom nekoliko stoljeća na nekoliko vernakulara. Djelo je podijeljeno na poglavlja, a svako se sastoji od četiri ključne cjeline. Pozornost ćemo usmjeriti na odlomak kojim se predstavlja neka životinja u svrhu vizualizacije apstraktnih pojmova koji objašnjavaju čovjekovu narav poput okrutnosti, milosrđa, gnjeva, darežljivosti i sl. U radu ćemo klasificirati sve životinje po vrstama, a potom ih prikazati u tablici uz njihovo simboličko značenje u tekstu te transliterirani odlomak iz glagoljskih i jednog ćirilskog rukopisa koji sadrže prijevode traženih odlomaka. Na taj način ćemo sustavno po prvi put predočiti sve životinje u hrvatskoj varijanti Cvijeta kreposti uz kratak osvrt na neke od njih te otvoriti smjernice budućim kulturnoanimalističkim vizurama istraživanja glagoljskih tekstova.

Ključne riječi: *hrvatskoglagoljska književnost; prijevod; Cvijet kreposti; životinje; narav; kulturna animalistika*

1. Uvodne napomene

U korpusu hrvatskoglagoljske moralno-didaktičke književnosti važno mjesto pripada prijevodu talijanskoga djela *Fiore di virtù*, u nas poznatom pod nazivom *Cvijet kreposti*, odnosno *Cvêtb vsake mudrosti*. Jedinствeno je to djelo europske kasnosrednjovjekovne književnosti koje na svojstven način ističe promisli nadolazećega renesansnog vremena, naglašavajući zanimanje za čovjeka, njegovu individualnost i spoznaje, skrećući pritom pozornost na druga bića čovjekova okruženja, a posebice na njihovo ponašanje. Humanistička koncepcija djela je razvidna kroz bogate i zanimljive moralno-parenetičke sadržaje, koji su utemeljeni ne samo na egzemplima iz života svetaca i znamenitih osoba već posebice na pamtljivim maksimama mnoštva istaknutih antičkih, biblijskih, kršćanski i inih mislilaca poput Aristotela i njegova sljednika Andronika s Rodosa, zatim Hipokrata, Platona, Pitagore, Sokrata pa Cicerona, Juvenala, Katona, Makrobija, Ovidija i drugih rimskih pisaca uz mnoštvo Salomonovih i inih biblijskih mudrih izreka i sentenci kršćanskih svetaca kao što su sv. Augustin, sv. Ambrozije, sv. Grgur Veliki, sv. Jeronim, sv. Toma Akvinski itd. Citirane misli mudrih ljudi oživljavaju renesansnom čovjeku stvaratelje njegove povijesti koji su i danas kreatori suvremenih promišljanja, što je dodatno utjecalo na popularnost *Fiore di virtù*. Razumljivo je stoga da je djelo dobilo epitet srednjovjekovne enciklopedije moralke, što mu je priskrbilo višestoljetnu čitanost i izvan granica Italije, gdje se djelo oblikovalo, umnožavalo i dopunjavalo u rasponu od 13. do 16. stoljeća. Uz to *Fiore di virtù* se prevodilo, prepisivalo, a zahvaljujući pojavi tiska širilo svoju prosvjetiteljsko-obrazovnu funkciju i u drugim kulturama, postavši pristupačnim širokom društvenom sloju. Od mnoštva tiskanih izdanja na širem zapadnoeuropskom prostoru od kraja 15. i tijekom 16. stoljeća pedeset i šest ih je tiskano samo u Italiji.¹ Na temelju tih edicija (Fersen 1953: vii, xxiv–xxviii) te drugih koje nastaju na istočnijem, grčkom, rumunjskom, najudaljenijem armenskom, a posebice na širokom slavenskom prostoru, *Fiore di virtù* se s pravom može smatrati europskim pučkim *best sellerom* na raskrižju 15. i 16. stoljeća.²

¹ Koliko je djelo bilo popularno na talijanskom prostoru govori podatak da su samo u 15. stoljeću Boccacciov *Dekameron* i Danteova *Božanstvena komedija* poznati u samo petnaest izdanja (Fersen 1953: vii).

² Prevođenjem djela na druge jezike te njegovo ubrzano širenje tiskom valja promatrati ne samo u kontekstu popularnosti samoga djela među širim masama već i kroz prizmu tijesnih političkih, ekonomskih, vjerskih, a nadasve kulturnih veza s Italijom i ostalim

Među najstarije prijevode ubraja se hrvatskoglagoljski (Gabrić-Bagarić 2010: 239–254), koji je u odlomcima sačuvan u pet rukopisa, a to su: *Vinodolski zbornik* (CVinod) iz 14./15. stoljeća,³ *Petrisov zbornik* (CPet) iz 1468. godine,⁴ *Ljubljanski zbornik* (CLab) (Slavische Sammlung) iz 15. stoljeća,⁵ *Grškovičev zbornik* (CGrš) iz 16. stoljeća⁶ i *Tkonski zbornik* (CTk) iz 16. stoljeća.⁷ Odras najstarijih varijanti hrvatskoglagoljskoga prijevoda prepoznaje se u mlađim prijevodima nastalim na južnoslavenskom prostoru kojima pripada dubrovački prijevod iz 16. stoljeća, poznatiji pod nazivom *Libro od mnozijekh razloga* (Libro),⁸ koji je pisan hrvatskom ćirilicom (Rešetar 1926) te onaj Pavla Posilovića⁹ iz 17. i 18. stoljeća koji je tiskan u Veneciji ćirilicom,¹⁰ a potom i latinicom.¹¹

zemalja romanskoga svijeta. U važnim talijanskim lukama koje su istovremeno i najveća kulturna rasadišta poput Firence, Venecije, Sijene, Bolonje i drugih živio je zajedno s domaćim življem znatan broj Grka, Rumunja i Armenaca te stoga ne iznenađuje pojavnost najstarijih prijevoda (koji su najčešće nastajali na talijanskom prostoru) upravo na jezicima tih naroda.

³ Rukopis se čuva u Arhivu HAZU (sign. IIIa 15) i sadrži dvanaest poglavlja *Cvijeta kreposti* (fol. 50a–54b) (Milčetić 1911: 213; Strohal 1916: 5; Štefanić 1970: 8).

⁴ Rukopis se čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (sign. R 4001) i sadrži šest poglavlja *Cvijeta kreposti* (fol. 26v–31r).

⁵ Rukopis se nalazi u Ljubljani u Narodnoj in univerzitetnoj knjižnici (sign. Slav. Sammlung, futural 3/368) i sadrži devet poglavlja *Cvijeta kreposti* (fol. 5b–10b) (Strohal 1915: 142–144; Milčetić 1911: 231–232).

⁶ Zbornik se čuva u Arhivu HAZU (sign. VII 32) i sadrži ukupno osam poglavlja *Cvijeta kreposti* (fol. 55v–59v i 121r–124v) (Štefanić 1970: 45–81).

⁷ Zbornik se čuva u Arhivu HAZU (sign. IVa 120) i sadrži dvadeset poglavlja *Cvijeta kreposti* (fol. 67r–85r) (Strohal 1915: 140–157; Štefanić 1970: 29; Zaradija Kiš 2015: 126).

⁸ Dubrovački rukopis sadrži *Cvijet kreposti* od kraja devetnaestoga do četrdeset prvoga poglavlja.

⁹ Podrobnju analizu citiranih pisaca u *Cvijetu kreposti* iz najmlađe hrvatske varijante prijevoda Pavla Posilovića iscrpno je obradio Pavao Knezović u radu „Rimski pisci u Cvietu” u *Zborniku o Pavlu Posiloviću* iz 2001. godine.

¹⁰ Tekst je tiskan zapadnom ćirilicom ili bosanicom 1647. i 1701. godine pod naslovom: *CVIET od kriposti duhovni i tilesnie prikoristan svakomu virnomu karstianinu koi ga šti često, izvadien iz jezika latinskoga u jezik ilirički aliti slovinski, i mnoge druge stvari duhovne nadodate po fra Pavlu Posiloviću iz Glamoča, biskupu skradinskomu, reda s(ve)toga oca Frančiška. U MNECIE na 1701. Po Nikoli Peccanu knjigaru u Marcarii pod inšinjom liliana.*

¹¹ Latinički prijevod priredio je u peraškom govoru Boke Kotorske vlastelin Krsto Mazarović (Kolendić 1915: 185–186), naslovljujući ga: *Zwiet od kriposti prikoristan diecizi, i suakomu viernomu karstianinu, koiga usbudde sctitti cesto / prinessnu slovinska sloua, i iesik is italianskoga po pris. i pripostovanomu gospod. fra Paulu Posilovichiu; a opeta priponesen i pripisan*

Na smjernicama etnološko-kulturoloških i kulturnoanimalističkih promišljanja u radu ćemo se usredotočiti tek na jedan mali dio *Cvijeta kreposti* koji u svakom poglavlju donosi usporedbu jedne ljudske mane ili vrline s nekom životinjom, koja postaje drugi subjekt ili alter ego svakoga poglavlja. Fokusirajući se na animalističku problematiku glagoljske varijante *Cvijeta kreposti*, ovaj rad ne teži podrobnijim filološkim i tekstološkim istraživanjima te predstavlja tek začetak poglavlja opsežnije i cjelovitije studije.¹²

2. Ontološko jedinstvo ljudskog i ne-ljudskog

Poseban prirodoslovni segment svakoga poglavlja odnosi se na animalističke predodžbe ljudske naravi koje svakomu od prvotnih trideset i pet poglavlja do konačnoga četrdeset i prvoga, daju karakter svezremenske priče o nama i drugima. Animalistički segmenti su najčešće kratki odlomci koji opisuju neku životinju, najčešće su ekscerpirani iz srednjovjekovnih bestijarija, ili iz enciklopedija *Liber de proprietatibus rerum*,¹³ engleskoga franjevca i prvoga enciklopedista iz 13. stoljeća Bartholomeusa Anglicusa i iz *De animalibus*,¹⁴ Alberta Velikoga, *doctora universalisa*, kako su ga popularno zvali. Ti odlomci koncizno izdvajaju specifičnost ponašanja određene životinje koje je neupitno i nepromjenljivo jer je do najmanjih pojedinosti usklađeno s prirodom (Montaigne 2003) te je zato i „najpouzdanija” usporednica s čovjekovim reakcijama u raznim situacijama. Mane kao negativan segment življenja svakoga pojedinca traže svoje opravdanje u

---

kakose viddi, ... po Kristu Maxarovichiu ... poklognen prisuietl. i pripocctou. gosp. Marinu Dragu biskupu korciulanskomu. – V Bneci: I prodavase u Gistoga Occhi, 1712. Prvo izdanje je tiskano u oficini Bartola Okija u Veneciji 1712. godine, a drugo 1756. godine (Kolendić 1915: 185–186; Pantić 1990).

¹² Zbog navedenoga radu ne prilažemo tekst talijanskoga izvornika, već samo talijanski naziv mane/vrline, odnosno životinje (tamo gdje je riječ o pučkom nazivu koji se razlikuje od latinskoga).

¹³ Djelo nastaje 1247. godine u Megdebourgu, gdje je Bartholomeus bio poslan kao učitelj (*lectorium*) u Sasku. Uspkos tomu što kroz 19 svezaka ovoga djela dominira moralizatorski piščev duh, *De proprietatibus rerum* se smatra prvom znanstveno-popularnom enciklopedijom, koja je imala velik uspjeh diljem kršćanske Europe te je do 14. stoljeća bila prevedena na oksitanski, francuski, njemački, nizozemski, engleski i talijanski jezik (Draelants 2006: 43–99).

¹⁴ Ova enciklopedija iz 1270. godine broji 26 svezaka i uglavnom se temelji na individualnim observacijama. Usp. <https://archive.org/details/albertusmagnusde00albe> (posjet 1. veljače 2018.). Važno je istaknuti posebno predočenu klasifikaciju do tada znane faune Sjeverne Europe koja se u suštini naslanja na klasifikaciju provedenu u *Historia Naturalis* Plinija Starijega.

životinjskom svijetu, jer se na taj način potvrđuje njihovo prirodno izvorište. Vrline se pak potvrđuju uređenom ljepotom prirode u kojoj je i čovjek. U analizama *Fiore di virtù* tim se znakovitim i katkad neobičnim animalističkim odlomcima nikada nije pridavala posebna literarna pozornost, jer su se stoljećima podrazumijevali kao teološko objašnjenje, s obzirom na to da je zoologija dugovremena bila smatrana granom teologije u smislu simboličkih vrijednosti životinje (Kitchell i Resnick 1999). Zato su one kao odrazi ljudske naravi doživljavane poput refrena te su prihvaćane kao živopisan zaključak o razmatranoj mani ili vrlini, odnosno kao prirodni i logički nastavak i ontološka potvrda prethodno izrečenih brojnih mudrosnih sentenci glasovitih ljudi iz povijesti koji su svesrdno hvalili vrline i upozoravali na mane. Misli mudraca se vrlo suptilno pretaču u narav životinje kojom se obrazlaže, opravdava i objašnjava narav čovjeka. Na taj način dva bića, ljudsko i ne-ljudsko potvrđuju ontološko jedinstvo u literarnoj predodžbi *Fiore di virtù* i neodjeljiva su u globalnom promatranju svijeta. Na specifičan način se, dakle, iskoračuje u čovjekovo okruženje čime se otvara nov pravac njegova razumijevanja, koje kroz aktualna očišta vodi ka biocentričnom ili ekocentričnom promišljanju. Danas te ideje prepoznajemo u dubokoj ekologiji 21. stoljeća¹⁵ kojima se priklanjaju i misli pape Franje kroz encikliku *Laudato si'* (Papa Franjo 2015), koja u cijelosti apostrofira važnost razvijanja ekološke svijesti i njezinu bitnost u aktualnom pogledu na svijet i na svakoga pojedinca u njemu – ljudskoga i ne-ljudskoga.

Promatrano u širem kontekstu razvoja europske pučke književnosti, uz referencu na suvremena ekološka promišljanja, *Fiore di virtù* dobiva posebno literarno i filozofsko značenje, koje ni u jednoj književnosti u kojoj se pojavljuje (talijanska, francuska, španjolska, katalonska, rumunjska, slavenska, armenska, grčka) još nije dostatno kulturološki vrednovano.

Svako poglavlje sučeljava čovjekove mudrosne izreka kao antropološke činjenice i pojavnost životinje kao animalističku frazu. Oba čimbenika ističu svezremenost:

- sentence velikih mislilaca obilježavaju vrijeme djelovanja njihovih autora, a sadržajem koji pronose i koji je univerzalan ostaju za sva vremena, čime se briše vremenska granica pojedinca kao kreatora opće usvojenih sentenci;

---

¹⁵ Tvorcem koncepta duboke ekologije smatra se norveški filozof Arne Naess (1912.–2009.), čijim su putovima krenuli Bill Devall i Georg Sessions knjigom *Deep Ecology*.

- pojavnost određene životinje se doima personalno, a opisivanje njezina ponašanja u vremenu i prostoru se odnosi na cijelu vrstu, postaje univerzalno i zadobiva svevremensko razmišljanje o životinji i njezinoj vrsti (Lorenz 1986).

Valja imati na umu da je samo ponašanje ne-ljudske životinje uspoređeno s ljudskim, ali ne i ona sama. Slijedeći nizove misli poznatih ljudi imenovanje životinje poput dabra, vuka, lisice, pupavca, orla i sl. se doima individualiziranim te je i doživljaj odnosa čovjeka i životinje vrlo prisran. Tako se izgradnjom bliskoga odnosa među dvama bićima i njihovim ponašanjem oblikuje filozofska i etološka specifičnost ovoga djela, čemu se do danas nije davalo odviše mjesta u literarnim raščlambama. Uvođenjem životinje u objašnjavanju ljudske naravi kao da se poseže za kompleksnijim holističkim pristupom u njezinu tumačenju. Ističe se uvažavajući stav prema okolini uz brisanje strogih granica između dviju vrsta životinja – ljudske i ne-ljudske. *Fiore di virtù* kao da je imalo misiju promoviranja razmišljanja o drugima nama bliskima, o važnosti empatije koju je utemeljila već *Knjiga postanka* (1,1–31), a koja je istaknuta u molitvi sv. Bazilija Velikoga i snažno izražena u sv. Franje Asiškoga i njegovoj izgradnji odnosa u komunikaciji sa životinjama, povezujući tako „božansku velikodušnost s vrijednošću svih živih stvorenja” (Linzey 2013: 42). Općenito bi valjalo skrenuti posebnu pozornost na odnos čovjeka i životinje u autorovo doba te važnost tradicijskoga kulturološkog nasljeđa, koje se pretočilo u književni izričaj te na posebna način pokazalo zanimanje za ljudsku narav. Posebnost *Fiore di virtù* kao pučkoga štiva sastoji se, dakle, u isticanju potrebe za razumijevanje čovjeka kao konkretnoga bića, a time i za njegova različita emotivna stanja i ponašanja kao apstraktne trenutke. Animalistička vizura se pritom doima najsugestivnijom u objašnjavanju apstraktne pojave jer je konkretna i živopisna, što je i danas razvidno kroz mnoge uvriježene animalističke frazeme u svim kulturama.¹⁶ Tako se ističe ne

¹⁶ U tom kontekstu valja istaknuti novije hrvatske publikacije koje se temelje na zoonimskoj frazeologiji, a to su: *Životinjski svijet u hrvatskoj i poljskoj frazeologiji I.* (2011) Ivane Vidović Bolt, *Životinje u frazeološkom ruhu* (2014) (ur. Ivana Vidović Bolt) – zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa *Animalistički frazemi u slavenskim jezicima* (<http://www.animalisticki-frazemi.eu/index.php/znanstveni-skupovi/znanstveni-skup-21-i-22-ozujka-2014/zbornik-radova>), zatim *Rječnik hrvatskih animalističkih frazema* (2017) djelo šest autorica (Ivana Vidović Bolt, Branka Barčot, Željka Fink Arsovski, Barbara Kovačević, Neda Pintarić, Ana Vasung) te *Lingvokulturologija i zoonimska frazeologija* (2017) Branke Barčot.

samo bliskost s drugima i znanje o njima već i čovjekovo zanimanje za one koji ga okružuju, bilo da se radi o bliskim drugim – poput pijetla ili janjeta, dalekim drugim – poput vuka ili orla ili pak o nepoznatim drugim – poput baziliska ili jednoroga. Razmišljajući o pojavnosti raznih živih bića i njihovu odabiru u *Fiore di virtù*, otvaraju se kompleksnije smjernice pristupa ovomu djelu koje iziskuju interdisciplinarnost s posebnim naglaskom na etološka razmišljanja – suštinski temelj razumijevanja cjelokupnoga djela i njegove univerzalne i svezremenske poruke.

3. Životinjski svijet *Cvijeta kreposti*

Odlomci sa životinjama u *Cvijetu kreposti* nisu posebno zanimali hrvatske filologe, koji su donekle proučavali ovo djelo, jer se niti jedan od njih nije posebno bavio zoonimima niti njihovim mitološkim, a još manje zoološkim kontekstom. Tako npr. Rudolf Strohal ne inzistira na objašnjenju naziva *laupapa*, koji mu je morao biti neobičan u istoj mjeri kao i nama danas. U malom rječniku koji Strohal prilaže na kraju svoga rada iz 1910. godine, *Poučni članci iz starohrvatske glagolske knjige*, on jednostavno rješava problem objašnjenjem: „laupapa – neka ptica, поближе nepoznata” (Strohal 1910: 43). U kontekstu arheoloških, filoloških i folklorističkih istraživanja na europskoj razini posebno zanimanje za *laupapu*, *epopsu*, odnosno *pupavca* pojavljuje se tek tridesetih godina 20. stoljeća u radovima njemačkoga egiptologa Ludwiga Keimera (1931) i američkoga filologa i folklorista Johna G. Kunstmanna (1938). U istraživanju pupavca s naglaskom na arheološku, ornitološku, mitološku i folklorističku paradigmu, Keimer i Kunstmann otkrivaju mnoge zanimljivosti iz povijesti ove neobične i lijepe ptice, apostrofirajući njezinu bliskosti s ljudima, a naročito brigu za potomstvo, ali i brigu potomstva za roditelje (Zaradija Kiš 2014: 183–205; ista 2016: 137–148; 2016a: 35–46). Pozornost privlači i Strohalova definicija *bazilika*, zmije koja kroz mitove i predaje prerasta u istinsko čudovište, što je u novije doba podrobno razložio Jeffrey Cohen (Cohen 1996: 3–26; Zaradija Kiš 2018: u tisku). Strohal se pretjerano ne udubljuje u razumijevanje baziliska, niti ga ne povezuje sa životinjama te ga definira kao „tvrđi kamen, stup od tvrda kamena” (Strohal 1910: 41). Među rijetkim zookulturološkim razmišljanjima valja izdvojiti Jagićevo koje sugerira drugačiji pristup *Cvijetu kreposti*, u kojemu se ističu težnje srednjovjekovnih literata da se tumače „razna svojstva životinja kao simboličko ogledalo za čovjeka...”, ističući pritom da su takvi sačuvani tekstovi „pravi pravcati

literarni kalejdoskopi” (Jagić 1868: 72, 149). Ovim Jagić jasno poručuje važnost interdisciplinarnoga pristupa te istovremeno upozorava na nepoznavanje povijesne zoonimije, čija su znanja neophodna u izučavanju *Cvijeta kreposti*.¹⁷

Dodatno zanimljiv ornitonim kojim se predočuje zavist je *kanušina*. Već kod Strohala on izaziva posebnu pozornost, a u nas još i veću jer Strohal pogrešno piše *kakanušina*, spojivši prijedlog *ka* s imenicom te prema onomatopejskoj asocijaciji objašnjava pticu kao *kukavicu* (Strohal 1910: 42). Iako na njegovu pogrešku upozorava Milan Rešetar (1933: 20), podrobno ju obrazlaže tek Darija Gabrić-Bagarić, temeljeći se na pučkom nazivlju za lunju: *kanjuh*, *piljug* i dr. (Hirtz 1938–1947: 175, 179, 336; Gabrić-Bagarić 2012: 356; Zaradija Kiš 2018a: u tisku). Srodna pogreška odnositi se i na ornitonim *husb* kojim se predočuje vjernost koja je inače uspoređena sa ždralom (tal. *Grù*, lat. *Grus*). Za Strohala (Strohal 1916: 45) je to „crv koji grize lozu, neki kukac” (usp. Gabrić-Bagarić 2012: 357–358). Zanimljivost odlomka odnosi se na uporabu zoonima guska/*husb*¹⁸ s obzirom na to da tekst aludira na pticu dugih nogu koja ima običaj stajati na jednoj, što u našoj percepciji podrazumijeva pticu močvaricu, kojoj ždral i pripada. Međutim, važno je istaknuti da ptice iz porodice gusaka u svom ponašanju pokazuju iznimnu odanost i privrženost jatru pa u tom smislu ovaj zoonim odgovara predodžbi vjernosti, ali se ne podudara i s tekstom koji ga slijedi.

U hrvatskoj glagoljskoj i ćirilskoj varijanti prijevoda *Cvijeta kreposti*, od sveukupno 41 poglavlja, 35 ih donosi životinjske usporednice u tumačenju ljudskih mana (19) i vrlina (16). U svakom poglavlju životinjski odlomci redovito započinju formulacijom: *primeniti se more*, ili *to primeniti*

¹⁷ Valja istaknuti pojačan znanstveni, posebice filološko-etnološki interes za životinjsku problematiku u prvoj polovici 20. stoljeća kad se pojavljuje *Rječnik narodnih i zoologičkih naziva* Miroslava Hirtza 1928. godine, a mnogo kasnije, 1986. godine *Jadranska fauna* Vojmira Vinje (Gabrić-Bagarić et al. 2011: 1069). O jačem zanimanju za animalističku problematiku u društveno-humanističkom znanstvenom kontekstu govori zapažen broj radova na tu temu tijekom dva desetljeća 21. stoljeća, među kojima valja izdvojiti dva kulturno-animalistička zbornika koji objedinjuju radove pedesetak autora čiji je fokus znanstvenoga promišljanja upravo odnos čovjeka i životinje: *Kulturni bestijarij* iz 2007. godine i *Književna životinja: kulturni bestijarij II. dio* iz 2012. godine (ur. Suzana Marjanić i Antonija Zaradija Kiš).

¹⁸ Usp. <https://en.wiktionary.org/wiki/Reconstruction:Proto-Slavic/g%C7%ABs%D1%8C> (posjet 5. veljače 2018.).

se more, ili i može se primieniti (mana/vrlina) *k* (životinja). Nakon imenovanja životinje slijedi njezin kratak opis izvučen iz razrađenoga Fiziologa, odnosno bestijarija.¹⁹ U njemu je istaknuto ponašanje životinje kojim se potom potvrđuje njezina bliskost s ljudskom manom ili vrlinom o kojoj je riječ. Pitanje koje se nameće u tekstovnoj raščlambi odlomka, a koje je ostalo do danas nerazjašnjeno, jest kriterij odabira životinja u vizualizaciji ljudske mane ili vrline. Iako je osvrst na povijesni, tradicijski i frazeološki kontekst neizostavan, može se pretpostaviti da je autor odabrao one životinje koje su širem krugu potencijalnih čitatelja bile najpoznatije, s kojima se češće susretalo i koje su se kroz predaje i legende usadile u pučku kulturu autorova doba. S aktualnoga očista među najnerazumljivijim predodžbama, o kojima tek predstoji detaljnije istraživanje, je pojava šišmiša – simbola požude, hermelina – simbola odmjerenosti te krtice – simbola licemjerja.

Radi lakšega pristupa animalističkim usporedbama u *Cvijetu kreposti*, razvrstali smo ih u pet glavnih skupina po njihovim vrstama, a unutar svake vrste podijelili smo ih u dvije skupine s obzirom na njihovu predodžbu mane ili vrline. Na neke od njih ćemo se i kratko osvrnuti.

1. Četveronožne životinje:

a) mane:

medvjed/gnjjev;

vuk²⁰/poučavanje, upozoravanje, ispravljanje;

bivol/mahnitost, ludost;

lisica/lukavstvo, nevjernost, prijetvornost;

krtica/licemjernost, lažljivost;

zec/strašljivost, bojažljivost;

šišmiš/požuda, bludnost;

---

¹⁹ Hrvatskoglagoljski književni korpus ne poznaje prijevod bestijarija, začudne „životinjske Biblije”, jedne od najpopularnijih knjiga europskoga književnog srednjovjekovlja na protegu od 12. do 15. stoljeća. Međutim, sačuvani bestijarijski fragmenti razasuti po glagoljskim zbornicima potvrđuju poznavanje žanra i književnoga djela među glagoljašima (Hercigonja 1975: 417; Kapetanović 2004: 47–63).

²⁰ U etnološko-folklorističkim istraživanjima o vuku u novije vrijeme su nezaobilazni radovi Pietera Plasa i Mirjam Mencej, dok na području zoetnoloških istraživanja valja istaknuti radove francuske zoetnologinje Geneviève Carbone.

- b) vrline:
dabar/miroljubivost;
lav/hrabrost, snažnost;
deva/suzdržanost, umjerenost, pristojnost;
janje/skromnost, poniznost;
divlji magarac/strpljivost, trezvenost, samosvladavanje;
hermelin/umjerenost, odmjerenost, urednost;
2. Ptice:
- a) mane:
lunja/zavist;
gavran/žalost, tuga;
paun/hvalisavost, taština, slavohleplje;
čavka²¹/nedosljednost, lakovjernost;
sokol/oholost, drskost;
strvinar (orao)/proždrljivost, gramzljivost;
- b) vrline:
ševa/božja ljubav;
pijetao/veselje, radost;
pupavac/milosrđe;
orao/darežljivost, plemenitost;
ždral/odanost, vjernost;
jarebica/istinoljubivost;
grlica/čednost, nevinost;
3. Vodozemci:
- a) mane:
krastača/škrtoš, lakomost;
4. Bube:
- b) vrline:
pčela/pravednost;
mrav/mudrost, opreznost;

---

²¹ U Pavla Posilovića u istom odlomku se pojavljuje lastavica, koja kao ptica selica bolje vizualizira nedosljednost i lakovjernost (Gabrić-Bagarić 2012: 357).

5. Mitološke životinje:

a) mane:

bazilisk/okrutnost, neumoljivost;
sirena/laskavost, zavodljivost;
jednorog/neumjerenost, neobuzdanost, raspusnost;
vrag²²/nepravednost;

b) vrline:

feniks/upornost, ustrajnost, postojanost.

Najbrojnija je prva skupina četveronožnih životinja u kojoj sedam divljih životinja evocira ljudske mane, a šest vrline. Među njima se izdvaja medvjed, koji je simbol gnjeva i od davnina predočava neukroćenost i snagu. Zbog toga je dugo kroz povijest smatran kraljem svih životinja, sve dok na njegovo mjesto nije došao lav. U tom smislu gnjevnost je uistinu najvjerodostojnije vizualizirana detroniziranim medvjedom, kojega je srednji vijek opteretio s pet kapitalnih grijeha: gnjev, pohota, lijenost, zavist i proždrljivost (Pastoureau 2007: 292). Nije dakle nimalo čudno da se sva medvjedova negativnost kroz gnjev prenosi na cijeli svijet pa i na najsićušnija bića kao što su pčele. Uz to pčele su i najbolja vizija potpune oprečnosti u usporedbi sa samotnjačkim medvjedom kako svojom veličinom, a još više svojom radinošću u zajedništvu²³ (Visković 1996: 34, 62, 220).²⁴

U kategoriji vrlina izdvajaju se dvije jedine domaće životinje u *Cvijetu kreposti*, a to su janje – simbol skromnosti, poniznosti i smjernosti, najuzvišenije vrline koja čini dobra čovjeka (Montaigne 2003) i deva – simbol

---

²² Pojam vraga je specifičan jer predstavlja vizualno sjedinjenje čovjeka i životinje, koja se najčešće prepoznaje u rogovima, repu, ekstremitetima, pogledu itd., a što simbolično odgovara njegovu nazivu „onaj koji razjedinjuje, uništava” (grč. διάβολος, lat. *diabolus*) te je u tom smislu cjelovita vizualizacija zla općenito (Muchembled 2000).

²³ Ovdje bih istaknula prastaro i dugo vremena nejasno Aristotelovo zapažanje koje se odnosi na dolazak pčela do košnice te lupkanje po njoj, tzv. *pčelinji ples*. Ta neobična navika je vezana za orijentaciju i njome se šalje poruka o udaljenosti i pravcu gdje se nalazi cvijeće, što je nakon pedeset godina istraživanja i znanstveno obznanio austrijski zoolog i etolog Karl von Frisch (*The Dance Language and Orientation of Bees*), dobirnik Nobelove nagrade 1973. godine. Usp. https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/medicine/laureates/1973/frisch-bio.html (posjet 31. siječnja 2018.).

²⁴ Pčele su iznad svega simboli solidarnosti i uređene zajednice jer su uzor „božjega stvaranja” i poslušnosti pa nije neobično što je i njihov med od davnina smatran nebeskim i božjim darom te ga već u drevnom Egiptu nazivaju „suzama boga Ra”.

suzdržanosti, izdržljivosti i umjerenosti. Deva je egzotična pustinjska i domaća životinja koja ne pripada europskom podneblju kao ni lav iz iste skupine, no predodžbe o njima su bile poznate od davnina kroz mnoge likovne prikaze. Egzotika dalekih predjela koju su pronosili sadržana je u njihovu poimanju: lava kao tajanstveno i najhrabrije biće, a deve kao snažne i najizdržljivije²⁵ životinje na svijetu koja je zato simbol postojanosti i poslušnosti, strpljivosti i suzdržljivosti te upornosti. Navedena simbolika odgovara devinoj izbalansiranoj naravi: ona je nagla i blaga istovremeno. Prema Hildegardi iz Bingena devina se blagost poput vode sudara s njezinom vatrenom strašću i zastrašujućom snagom kao u lava, leoparda i konja, a ona je prema vjerovanju skoncentrirana u devinim grbama.²⁶

Druga, ptičja skupina broji trinaest ptica među kojima se mane ogledaju kroz šest, a vrline kroz sedam ptica. Među njima su četiri grabljivice od kojih se opći pojam strvinara može smatrati vrstno neodređen, jer je orlu (koji spada u strvinare) općenito pripisana vrlina darežljivosti i plemenitosti (usp. Gabrić-Bagarić 2012: 358). Već spomenuta grabežljivica *lunja* vizualizacija je zavisti, jednoga od najvećih ljudskih grijeha i najgore mane koja potiče grabežljivost i pohlepu. Ona je opisana u drugom poglavlju kao glavna i najveća suprotnost prvomu, koji razmatra ljubav²⁷ (i to kroz nekoliko kategorija) kao najveću vrlinu i životnu snagu. Lunja je, međutim, na temelju izrazito negativnih opservacija u srednjovjekovnoj zapadnoeuropskoj vernakularnoj književnosti (uključujući i basne²⁸) apostrofirala aluziju pohlepe iz prethodnih vremena, razrađujući je do dijaboličnih razmjera (Mermier 1966: 338–371). Na negativnim percepcijama i simbolici kroz njezinu povijest, ptica je povezana s novcem (Zaradija Kiš 2018a: u

²⁵ Zato nije čudno što joj je pridodan naziv „pustinjski brod”.

²⁶ Grba koja je najbliža vratu ima nešto od snage lava, sljedeća grba nosi snagu pantere, a zadnja ima jakost konja. Ostali dio tijela je poput magarca. U grbama deva ujedinjuje snage triju životinja i zato može toliko narasti u visinu i u dužinu. Da nije pripitomljena bila bi jača od lava i svih drugih životinja (Hildegard von Bingen 2012: 375). Zahvaljujem kolegici dr. sc. Mariji Ani Dürriple na pomoći i prijevodu.

²⁷ Ljubav je kao opći pojam uspoređena s neobičnom pticom imenom *kaladrin*, koja se sa svojim istaknutim profilaktičkim sposobnostima sjedinjuje s čovjekom (Zaradija Kiš 2015a: 431–441).

²⁸ Basna koja razmatra proždrljivost kroz pticu lunju (u hr. prijevodu *Jastreb i slavuj*) ima izvorište u Hesiodovim *Poslovima i danima*. Tema se prenosi u Ezopovu basnu *Slavuj i jastreb*, koju u 17. stoljeću prevodi Isaac Nicholas Nevelet kao *Abstemius*, a Jean La Fontaine kao *Milan et rossignol / Lunja i slavuj*. Usp. <http://www.la-fontaine-ch-thierry.net/milanross.htm> (posjet 21. siječnja 2018.).

tisku), točnije s pojavom zalagaonica u 13. stoljeću i njihov je prvotni simbol.²⁹

Treća i četvrta skupina sadrže najmanji broj životinja. Vodozemce u trećoj skupini predstavlja jedino krastača, čija je srednjovjekovna literarna negativnost utemeljena ponajprije na njezinu vanjskom izgledu (Berlioz 2003: 80–91). Redovito se pojavljuje u kontekstu iskazivanja pohlepe, gramzljivosti, laži i klevete (Zaradija Kiš 2012: 338–344), dok je u *Cvijetu kreposti* vizualizacija škrtosti i lakomosti. U četvrtoj skupini koja se odnosi na bube, pčela i mrav su zbog svojih jedinstvenih organizacija zajedništva oličenja onih ljudskih vrлина koja izražavaju plemenitost u njezinoj punoći, a to su pravednost i mudrost. Obje naravi se od davnina pripisuju vladarima, s tim da je pčela oličenje božjeg Logosa te je zato i simbol vrhovne vlasti, koja je satkana od mudrosti, uspostavljanja reda u zajedništvu, hrabrosti i požrtvornosti, tj. pravednosti (Charbonneau-Lassay 2006: 862–866). Za mrava – simbola mudrosti, bit će nam dovoljno citirati Salomonovu mudru izreku (Izr 6,6–8):

*Idi k mravu, lijenčino, promatraj njegove pute i budi mudar:
on nema vođe, nadzornika, ni nadstojnika,
ljeti se sebi brine za hranu i prikuplja jelo u doba žetve.*

Prve četiri skupine životinja odnose se na stvarne životinje iz čovjekova okruženja koje su ga pratile od najstarijih civilizacija. Međutim, posljednjoj petoj skupini pripadaju isključivo imaginarna bića. Ona su nastajala kombinacijom dijelova tijela više poznatih životinja. Izuzetak je vrag, koji je kompilacija čovjeka i životinje, tj. vizualizacija je skrivenoga i animalnoga u čovjeku.

Četiri od pet životinja iz posljednje skupine oprimjeruju isključivo nešto loše, nedolično čovjeku, što je prepoznatljivo već kroz ružan izgled hibridnoga bića. Tako *bazilisk* predočava okrutnost, a *vrag* nepravednost. No loše može biti skriveno u privlačnosti i ljepoti imaginarnih bića kao što je *sirena*, asocijacija laskavosti i zavodljivosti, dok je *jednorog*, koji je ujedno i najtajnovitije biće, predočenje nepromišljenosti i neumjerenosti. On je jedini imaginarni lik istočnih i zapadnih kultura koji je našao svoje mjesto i među mitskim i među stvarnim bićima, jer usprkos vjеровanjima u njegovo postojanje do danas o

---

²⁹ O lunjinoj iskonskoj simbolici europskih zalagaonica, koje danas simbolički predstavljaju tri „kristijanizirane” zlatne kugle (= tri vrećice zlata – asocijacija milosrđa sv. Nikole), danas govore tek rijetki arheološki artefakti (Roux 1997: 235; Colas 2017: 191).

tome nema čvrstih dokaza. Njegov se izgled slikom i riječju stoljećima izgrađivao pa ga danas doživljavamo kao filigransku kompilaciju konja, gazele, jelena, jarca, nosoroga, slona i lava (Pastoureau 2011: 79). U tom smislu je za jedne oličenje veličanstvenosti i straha, moći i raskoši s apostrofiranom čistoćom duha i tijela te je zato insignija vladarske moći općenito, dok za druge „transcedentira spolnost” (Chevalier i Gheerbrant 1994: 225), pa je simbol sublimacije tjelesnosti u nježnosti i nevinosti. Jednorog je primjer oštroomna i vidovita bespolna bića koje simbolizira duhovnu oplodnju (Virel 1965: 202) i utjelovljenje je Božjega logosa.³⁰ Pod imenom *leunkorn*³¹ pojavljuje se u 28. ili 30. poglavlju i objašnjava čovjekovu nepromišljenost i neobuzdanost/*intemperanza*, *sconsideratezza*,³² koja je rezultat oholosti (*superbia*), a ona je prema sv. Bernardu³³ jedan od najvećih ljudskih grijeha (Pastoureau i Delahaye 2013: 19).

Među četiri imaginarna lika koja oslikavaju ljudske mane, samo je jednom dodijeljena pozitivna uloga u predodžbi upornosti. Ta je vrlina manifestacija čovjekove osobnosti u ispunjenju samoga sebe te nije uzrokovana vanjskim podražajem poput darežljivosti, milosrđa, vjernosti itd. Zato je predočena „carskom pticom” *feniksom*,³⁴ „svetom pticom boga sunca Ra”, koju se doživljava kao jedinstvo samo za sebe, kao što je to i Sunce (Germ 2006: 41–44). Feniksovo uskrsnuće iz plamena je najslikovitija predodžba upornosti koja izranja iz čovjekove dubine za najbolje ostvarenje životnoga htijenja.³⁵

³⁰ Kao simbol Božje moći jednorog se pojavljuje u *Knjizi proroka Danijela* (8,5) i to u Danijelovu viđenju jarca s velikim rogom posred čela: *Dok sam promatrao, gle: jarac dolazi sa zapada povrh sve zemlje, ne dodirujući tla; jarac imaše silan rog među očima.*

³¹ Početkom 20. stoljeća valja istaknuti etimološko zanimanje za imenicu *leukorn* i njezine varijante (tal. *licorno*, *liocorno*, *leocorno*, *leoncorno*; fr. *licorne*, *lincorne*), potaknuto teorijom o njezinu arapskom ishodištu, o čemu je najutemeljeniju argumentaciju ponudio Alfred Hoare (Wilkins 1916: 429–430; Shepard 1930: 107–108) što je do danas ostalo opće prihvaćeno (Zaradija Kiš 2016b: 55).

³² Usp. https://it.wikisource.org/wiki/Fiore_di_virt%C3%B9/XXX (posjet 25. siječnja 2018.).

³³ P. L. 182, col. 917.

³⁴ Varijante feniksa kojemu se najčešće pridodaju orlove karakteristike prepoznatljive su u mnogim mitologijama te ga prepoznajemo u perzijskoj kao Simurgha, u kineskoj kao Fenghuanga, u sjevernoameričkih Indijanaca kao Gromovitu pticu (Thunderbird) u australijskih Aboridana kao Minku, a u slavenskim kao Žar-pticu (usp. Van den Broek 1971; Bies 2002: 1021–1035).

³⁵ Bogatom književnom i mitološkom poviješću feniksa u novije se doba najviše zanimala Françoise Lecocq s normandijskoga sveučilišta u Caenu. Usp. <https://unicaen.academia.edu/FrancoiseLECOQ/CurriculumVitae> (posjet 25. siječnja 2018.).

Radi lakše preglednosti animalističkih predodžbi mana i vrlina prilažemo tablicu koja donosi njihov kronološki popis u *Cvijetu kreposti* uz pripadajuće im životinje te opis donesen u latiničkoj transliteraciji.³⁶ Da bismo dobili cjelovit prikaz životinjskih odlomaka u hrvatskom *Cvijetu kreposti* ekscerpitali smo ih iz glagoljskoga *Tkonskoga zbornika* koji sadrži najveći broj poglavlja i ćirilskoga *Libra od mnozijek razloga*. S obzirom na to da *Tkonski zbornik* ne donosi redom sva poglavlja do dvadeset i osmoga (na koji se nastavljaju poglavlja koja sadrži jedino *Libro od mnozijek razloga*), a da bismo upotpunili niz, izostavljene odlomke smo donijeli iz *Vinodolskoga* i *Ljubljanskoga zbornika*. Tablica se sastoji od četiri rubrike. U prvoj i trećoj rubrici koje navode mane/vrline je uz staroslavenski naziv dodan hrvatski, a u zagradi i talijanski naziv kakav čitamo u *Fiore di virtù*.³⁷ Potom slijedi odlomak iz glagoljskoga, odnosno ćirilskoga rukopisa koji je eksplicitna poveznica čovjekove mane/vrline sa odabranom životinjom. Druga i četvrta rubrika donose nazive životinja na staroslavenskom i hrvatskom jeziku. Uz njih je latinski naziv životinje, ali i varijante naziva na talijanskom ili francuskom koje svojom raznolikošću apostrofiraju važnost ne-ljudske životinje u ljudskoj povijesti (npr. ševa, lunja, pupavac, bazilisk itd.).

---

³⁶ Transliteraciju hrvatskoglagoljskoga i ćirilskoga teksta proveli smo prema usustavljenim normama. Od posebnih znakova izdvajaju se: ê za „jat”, ĉ za „št”/„šč”, û za „ju”, ĵ za „đerv”, apostrof za skraćeni poluglas i „b” za poluglasa u obliku štapića. Velika slova slijede original, točka u sredini je jedini interpunkcijski znak, u okruglim zagradama su razriješene skraćene riječi, dok je u uglatim zagradama rekonstruirano izostavljeno. Zbog preglednosti masno smo označili naziv životinje u tekstu.

³⁷ U radu smo se služili izdanjem *Fiore di virtù* iz 1400. godine koje je s komentarom izdao Agenore Gelli 1855. godine u Firenci. Usp. https://archive.org/details/bub_gb_-Sultk_GfOcC (posjet 30. siječnja 2018.)

MANE	Životinje	VRLINE	Životinje
<p><i>zavidočb</i> zavist (<i>invidia</i>)</p> <p>i more se primeniti zavidoč ka kanušini ka ima toliku zavidoč kada vidi mladiče svoje da su se tlst[i] da e toliko bie dokole vidi da omadlút ot toga</p> <p>CTk 72r/3-7</p>	<p><i>kanušina</i> / lunja</p> <p><i>Nibbio, Nibbi, Nebbi, Niggio, Nebli, Nebri, Escouffle, Escofle, Escufle, Esclofle, Escoble, Escouble, Milan</i></p> <p>lat. <i>Milvus</i></p>	<p><i>lúbavb</i> božiê božja ljubav (<i>amore</i>)</p> <p>a ta lúb(a)v' se more promêniti k' ed'noi p'tici imenem' kaladrin' ka(d) û č(lovè)k̄ pr'nese pr(è)d̄ nemočnika ako ima umrêti obrati gl(a)vu ot nego ako li ima živ' biti obrati se k' nemu i ot nego otime vs(a) ku nemoč ·</p> <p>CVinod 50a/20-25</p>	<p><i>kaladriñb</i> / ševa</p> <p><i>Caladres, Caladrio, Calandrio, Calandre, Calandrius, Calatrius, Caradrius, Charadrius, Kaladrius, Kalandria</i></p> <p>lat. <i>Caladrius</i></p>
<p><i>žalostb</i> žalost, tuga (<i>tristezza</i>)</p> <p>žalost primeniti se more kavranu zač videči mladiče da su se beli polegli žalostan est velmi mneūči i pomisleči da mladiči nesu nega togo radi zač tako črni nesu kako e on i ne da im piče dokole pera ih ne očrni oče ne plti pod nebom ka se veče žalosti od kavrana kada mu mladiče vazmu</p> <p>CTk 73r/13-20</p>	<p><i>kavranb</i> / gavran</p> <p><i>Corax, Corbeau, Corbell, Corbellot, Corbiau, Corvo</i></p> <p>lat. <i>Corvus</i></p>	<p><i>veselie</i> veselje, radost (<i>allegrezza</i>)</p> <p>i more se premeniti veselie k petehu ki poe va dne i v noči nar sklada svoje veselie na vrimenta i ne veseli se prezumno ni preko pravdi</p> <p>CTk 72v/10-13</p>	<p><i>petehb</i> / pijetao</p> <p>lat. <i>Gallus</i></p>

MANE	Životinje	VRLINE	Životinje
<p><i>gněvb</i> gnjev (<i>ira</i>)</p> <p>i gnev primeniti se more k medved[u] ki vele rad je med i hoteći zlaziti [z] uli pčele okolu nega upadaju medved med pusti tere poide za onu pčelu ka ga uje i tem zakonom hote êti vse ot velika gneva ni edne êti ne more</p> <p>CTk 75r/4-9</p>	<p><i>medvêdb</i> / medvjed</p> <p>lat. <i>Ursidae</i></p>	<p><i>mirb</i> mir, miroljubivost (<i>pace</i>)</p> <p>i more se primeniti mir ka ednomu zverete imenem kašturan zač videći kada ga lovci loveče puêù a to e nega ist radi zač isti ego velmi prude nemočnikom i ot nih se čini dobra lekariê on mir hoteći otgrize isti svoi tree na puti povrže a lovci e naidu t(e)r ga puste s mirom</p> <p>CTk 74r/20-26</p>	<p><i>kašturanb</i> / dabar</p> <p>lat. <i>Castor</i></p>
<p><i>tvrbdstb</i> okrutnost, neumoljivost (<i>crudeltà</i>)</p> <p>primeniti se more tvrdost k basiliku ki pogledom č(lovè)ka ubie ot velike tvrdosti ka e v nem a nigdare nema ni edne milosti v sebe i tolik čemer est v nem da duhom svojim usuši drevo i zeliê ot velika čemera</p> <p>CTk 76v/14-19</p>	<p><i>basiliskb, basilikb</i> / bazilisk</p> <p><i>Baselico, Basiliscus, Cocatris, Cockatrice, Kokatris, Sibilus</i></p> <p>lat. <i>Regulus</i></p>	<p><i>umileniê</i> milosrđe (<i>miser cordia</i>)</p> <p>milost primeniti se more ka ednoi ptici imenem laupapa videći da otac i mati stari esta i videći da sta zgubila zrak i letati ne umejeta i ne vidita kako njih mlada detca učine edno lepo gnezdo i onde im piču nose i potom iznamu oči ih i oskubu pera ih i tako po nature budut videti i letati</p> <p>CTk 75v/20-75r/2</p>	<p><i>laupapa, epopsa</i> / pupavac</p> <p><i>Epopus, Hupe, Hupelot, Huppe, Upupa</i></p> <p>lat. <i>Hupupa, Epops</i></p>

MANE	Životinje	VRLINE	Životinje
<p><i>skar̃sost̃</i> škr̃tost, lakomost (<i>avarizia</i>)</p> <p>i primeniti se more skarsost k žabi krastavoi kada zlazi (iz) z(e)mle tere pride va vođu boeči se da vode pomanka ne izlize rada iz vode i togo radi se tako krastavi</p> <p>CTk 78r/24-78v/2</p>	<p><i>žaba krastava /</i> krastača</p> <p>lat. <i>Rana</i></p>	<p><i>prostranost̃</i> darežljivost, plemenitost (<i>liberalità</i>)</p> <p>i to se primeniti more ka orlu ki e naiprostrane i ptič pod nebom zač ne more biti toliko lačan kada ča ulovi udeli pticam ke su okolu nega a navlačno onem ke se pitati ne mogu i zato malo krat je brez ptic okolu nega</p> <p>CTk 77r/22-77v/2</p>	<p><i>or̃b̃ / orao</i></p> <p>lat. <i>Aquila</i></p>
<p><i>pokazaniē</i> poučavanje, ispravljanje, upozoravanje (<i>correzione</i>)</p> <p>i primeniti se more to pokazanije k vlki ki kada gre neki dobitak popasti a neka noga mu sagreši da kamikom ili nečim gane nogu onu zubmi popade i tem zakonom ū nakaže</p> <p>CTk 79r/12-16</p>	<p><i>ṽlkb̃ / vuk</i></p> <p>lat. <i>Lupus</i></p>	<p><i>pravbda</i> pravednost (<i>giustizia</i>)</p> <p>I priminiti se more pr(a)vda k pčelam̃ ke v'se č(i)nen'e s'voe čine i nareŭŭ pr(a)vdu · I imaju me sabom̃ g(ospo) d(i)na ki narejue v'saku pr(a) vdu meŭ nimi a to čine po naturi · Nikim̃ zapovi poiti na c'vet̃ a nikim̃ zapovi da čine mes'to kade se međ iz'bira · A nikih · šale na rvanu zač' se riŭ meiu sobo hoteči ed'na d'rugoi međ oteti a nike da s' nim' os'tanu oče kada bi [nih̃ g(ospo)d(i)ñ hot]il̃ izlisti ni ed'na ne iz'lize pre(d) nega [čine]či mu veliko poč'ten'e · I oče ako bi toliko os'taril̃ ter bi ne mogal̃ letiti množas'tvo pečel̃ vazmu ga mei sobu i ponesu ga i ne puste ga dok'le ga ne pr'nesu vas'pet̃ na mes'to kadi ga v(a)zmu</p> <p>CLab 11/5-12/4</p>	<p><i>pčela / pčela</i></p> <p>lat. <i>Apis</i></p>

MANE	Životinje	VRLINE	Životinje
<p><i>lastivostʹ</i> zavodljivost, laskanje (<i>lusinga</i>)</p> <p>i primeniti se more lastivi k vile morskoj ka e ot pasa niže riba a ot pasa više est kako d(ê) voika prekrasna i vazda prebiva v meste kade ludi prebivû na toliko lepo poe da ludi ot velike žele pousnu a kada pousnu tada e potopi</p> <p>CTk 79v/20-26</p>	<p><i>vila mor'ska / sirena</i></p> <p>lat. <i>Sirena</i></p>	<p><i>vêra</i> vjernost, odanost (<i>sincerità</i>)</p> <p>I vera priminiti se more ka husomʹ ki imaju meju sobu ednoga g(ospo)d(i) na komu služe veće verno nego nied'na ričʹ na s(vê) ti · V' noči kada spe post(a) ve na sredi g(ospo)d(i)na a sami sedu okolo oče za vek'su vernos'tʹ narede dviju ka stražeta v'saki na edno(i) nozi a v' drugo(i) nozi kamičacʹ drži · Ere (d) a bi hotilʹ usnuti kamičac' mu pade na drugu nogu · a tada se z'budi t(e)re strže verno s'voga g(ospo)d(i)na i družihʹ ·</p> <p>CLab 14/20-26</p>	<p><i>husʹ / žđral</i></p> <p>lat. <i>Grus</i></p>
<p><i>hantavosʹ</i> ludost, mahnitost (<i>stoltezza</i>)</p> <p>hantavost primeniti se more k volu divjemu da po naturi kadi vidi neku reč črvlenu teče na nu kako hantav na kada lovci hotet loviti obleku se v črvleno a videči vol teče za nimi oni se za drvo zakriû a on ot velike hantavosti tako močno udri v drvo da omlejet a tada ga ubiû</p> <p>CTk 80r/27-80v/8</p>	<p><i>volb divji / bivol</i></p> <p>lat. <i>Bos, Taurus</i></p>	<p><i>mudrostʹ</i> mudrost, opreznost (<i>prudenza</i>)</p> <p>i to primêniti se more k' mravu ki vse žito zbira o čem' bi zimê bil' živ' pomisleči kai e(stʹ) lêto ali zima · Oče žito ko more zbrati precêpi e vsako zr'no na pol' boeči se da pod' z(e)mlju ne bi proraslo ili shabilo · to čini po naturê ·</p> <p>CVinod 53b/3-9</p>	<p><i>mravii / mrav</i></p> <p>lat. <i>Formica</i></p>

MANE	Životinje	VRLINE	Životinje
<p><i>nepravda</i> nepravедnost (<i>ingjustizia</i>)</p> <p>i priminiti se more nepr(a)vda k' děvl'u ki pr(a)vde ne ima ni ed'ne v' sebi ni misli ni ne vi ino nego zlo ·</p> <p>CLab 13/29-14/2</p>	<p><i>diěvolb</i> / đavao, vrag</p> <p>lat. <i>Diavolo</i></p>	<p><i>istina</i> istinoljubivost (<i>verità</i>)</p> <p>i primeniti se more istina k' orebicam zač edna drugoi êê krade na ka se polegu po naturi po penû vsaka poznata mater svoû i poteče k noi</p> <p>CTk 80r/23-81v/1</p>	<p><i>orebica</i> / jerebica</p> <p>lat. <i>Perdicinae</i></p>
<p><i>nevěra</i> nevjernost, lukavost, prijetvornost (<i>falsità</i>)</p> <p>I more se priminiti nev(e)ra k lisici kade e m'nogo lač'na i ne more naiti ča is'ti uvali se i obali se lati se moč'no t(e)re leže stegnuvši se na poli k(a)k(o) da bi m'rt'va i znae êzikъ · I videči ptice i mniûći da e mrtva i zbira(ju) se okolo nee a lisica videči da ihъ e(stъ) dovole tada se s'koči i popade ku more · I mnogo družihъ neverъ čini ke s'krozi s'kračen'e riči pisati se ne mogu</p> <p>CLab 15/16-22</p>	<p><i>lisъ</i> / lisica</p> <p>lat. <i>Vulpini</i></p>	<p><i>močnostъ</i> snažnost, hrabrost (<i>forza</i>)</p> <p>i to primeniti se mor[e] k lavu ki vsagda spi otvrstima očima na kada čue da ga lovci iču beži pokrivaûći očasom sled svoi da bi ga po sledu ne poznali i ne našli na kada le vidi da uteči ne more krepko meû nih poide prez niednoga straha i udrži se močno</p> <p>CTk 83v/4-10</p>	<p><i>lavъ</i> / lav</p> <p>lat. <i>Leo</i></p>

MANE	Životinje	VRLINE	Životinje
<p><i>lažb</i> lažljivost, licemjernost (<i>bugia</i>)</p> <p>i primeniti se more laž krtu ki pod z(e)mlu prebiva i nema očiu a kada pride na svetlo tada umre tako e laž ku e vazda pokriti nekim kolurom ot istini na kada svitlost ot istine laž otkrie tudje umre laž kako krt</p> <p>CTk 82v/5-10</p>	<p><i>krtb</i> / krtica</p> <p><i>Rettile pinara?</i></p> <p>lat. <i>Talpa</i></p>	<p><i>nastoènie</i> upornost, ustrajnost, postojanst (<i>constanza</i>)</p> <p>I može se primieniti nastojanie k iednoi ptici koja se zove peniče koja žive trista i petnaiste godišta i kada vidi da ie ostariela dake natura io[i] pomanka skupi nieka darva mirisna da su dobro suha i učini iedno gnjezdo i ulieze unь i obrati obrazь supročь suncu i tolikoi bie krilmi koliko ogan se usiekie u onoi gnjezdo za veliku vručinu kou dai sunce i ovai ptica toliko ie nastoina iere cieć vručine ôd ogra neće se krenuti negoli se pusti izgorieti zašto po naravi zna da se ima ponoviti i nakonь devetь dana rodi se ôd praha aliti ôd pepela i ôd negova tiela iedanь carvь koi žive i raste pomalo pomalo po krieposti ôd naravi i nakonь trideseti dana učini se ptica kako ie ona i prie bila dake nie nigda negoli niedna na svietu</p> <p>Libro 7b/25-8a/10</p>	<p><i>peniče</i> / feniks</p> <p><i>Feniex, Fénis,</i> <i>Fenix</i></p> <p>lat. <i>Phoenix</i></p>

MANE	Životinje	VRLINE	Životinje
<p><i>strahъ</i> strašljivost, bojznost (<i>timore</i>)</p> <p>i more se promieniti strah k zecu ki e največe strašliva reč ka e pod nebo m zač budući va gvozdi ako vatar (sic! vetar) veū gane oće se boi</p> <p>CTk 84v/3-6</p>	<p><i>zаѣць, zecъ / zec</i></p> <p>lat. <i>Cuniculus</i></p>	<p><i>spoznanê</i> suzdržanost, umjerenost, pristojnost (<i>oculatezza</i>)</p> <p>I može se primieniti spoznanie h (!) kamili koi po naravu iestъ veče bludnia zvierъ negoli e na svietu da ke pošao bi za iednomъ kamiliomъ pasane sto miĵla zaimati ũ i za vidieti ũ i poslie toliko ie tarpečъ i spoznanъ iere budući s materŭ aliti sa sestrami ne bi ihъ tegnuo nigda poteniemъ (!) griehomъ</p> <p>Libro 9b/12-17</p>	<p><i>kamila / deva</i></p> <p>lat. <i>Camelus</i></p>
<p><i>tašta slava</i> hvalisavost, taština, slavohleplje (<i>esaltazione</i>)</p> <p>I može se primieniti tašta slava k paunu koi ie punъ tašte slave i sve negovo veselie nie ino negoli gledati perie svoje i čineći rotu kudomъ zaciečъ da ga ludi hvale</p> <p>Libro 7a/10-15</p>	<p><i>pavunъ / paun</i></p> <p>lat. <i>Pavo</i></p>	<p><i>umilenstvo</i> poniznost, skromnost (<i>umilità</i>)</p> <p>I može se prilikovati umilenstvo k jagancu koi e ie umilenia zvierъ negoli e na svietu onъ tarpi sve ono i što mu bude učineno podlagaŭći se svakomu i zato ie prilikovano u svetomъ pismu k sinu božiemu govoreći jaganče boži</p> <p>Libro 12a/1-5</p>	<p><i>agnecъ /janje</i></p> <p>lat. <i>Agnus</i> (<i>Ovis</i>)</p>

MANE	Životinje	VRLINE	Životinje
<p><i>nenastoënie</i> nedosljednost, lakovjernost (<i>inconstanza</i>)</p> <p>I može se primieniti nenastojanje k čavkamъ koie vasъ životъ svoi ne čine ino negoli lete siemo tamo</p> <p>Libro 8b/25-26</p>	<p><i>čavъka / čavka</i></p> <p>lat. <i>Corvus</i></p>	<p><i>zahasnutie</i> strpljivost, trezvenost, samosvladavanje (<i>continenza</i>)</p> <p>I može se primieniti zahasnutie k posleniku diviemu koi ne bi se napio nigda vode ako ne bi bila bistra i ako onъ pođe na rieku aliti na fontanu a voda bude mutna onъ stati će zatoi tri dni da ne pie ufaûci da će se voda izbistriti</p> <p>Libro 15a/10-17</p>	<p><i>poslenikъ</i> <i>divii /</i> <i>divlji</i> magarac</p> <p>lat. <i>Assinus</i> <i>Selveticus</i></p>
<p><i>nespoznanie</i> neobuzdanost, neumjerenost, raspusnost (<i>sconsideratezza</i>)</p> <p>I može se primieniti nespoznanie k leunkornu koi ie jedna zvierъ koja ima tolkoi nasladienie stati s mladicami vieržiniemi iere kako onъ vidi koû pođe k noi i zaspi ioi na rukahъ i poslie dođu lovci i uhite ga iere inako ne bi ga mogli uhititi nigda</p> <p>Libro 11a/8-15</p>	<p><i>leunkornъ /</i> jednorog</p> <p><i>Licorno, Liocorno,</i> <i>Leocorno,</i> <i>Leoncornio, Licorne,</i> <i>Lincorne</i></p> <p>lat. <i>Leucorno</i></p>	<p><i>čistoča</i> nevinost, čednost (<i>agamicità</i>)</p> <p>I može se primeieniti čistoča ka garlici koja ne učini nigda krivo svomu dragomu drugu i ako umre iedanъ ôd nihъ drugi mu obslužuae izvarsnu čistoću i nigda veće ne sadruži se i vazda stoi sama u životъ svo i nigd ne pie vode biste i ne stoi nigda na dubъ zelenъ</p> <p>Libro 16b/4-8</p>	<p><i>garlica /</i> <i>grlica</i></p> <p>lat. <i>Turtur</i></p>

MANE	Životinje	VRLINE	Životinje
<p><i>oholastb</i> oholost, drskost (<i>superbia</i>)</p> <p>I može se primieniti oholastb k sokolu iere vazda hoće gospodovati sve ostale ptice i nahodi se sok(o) da ie ôd luka uhititi iednu akvilu koja ie kralica ôd sviehb ptica i ondie gdie sokoo čini gnieszdo bie i obteče svu zemlu uokolo i ne pušta pribivati pticam̃ da živu ôd čie da ciećb da bude sam̃ gospodarb</p> <p>Libro 13b/17-22</p>	<p><i>sokolb</i> / sokol</p> <p>lat. <i>Falco</i></p>	<p><i>razlogb aliti miera</i> odmjerenost, urednost (<i>misura</i>)</p> <p>I može se primieniti čistoća ka armelinu koi ie iedna zvierb veće čistija zintielia i službenia negoli e na svietu dake onb za negovu veliku čistoću i ôd naravi žintilece ne blaguie negoli niednom̃ na danb i nigda ne blaguie niedne stvari gnusne i kada dažđb ide ne izlazi nigda nadvorb iz svoga pribivališta ciećb da se ne izmaže kalom̃ i ovoi čini za ne gizdavstvo i nigda ne prebiva u miestu mokru ma vazda u miestu suhu i kada lovci hoće ga uhititi obliepe sve negovo pribivalište kalom̃ i kada zebelinb izlieze nadvorb zatvore mu usta ôd pribivališta negova da se onb ne vrati unutra i kada vidi lovce bieži i kada dođe na kao prie se pusti uhititi negoli da se iz kajla toliko ie žintio</p> <p>Lab 19b/ 27-20a/12</p>	<p><i>armelinb</i>, <i>zibelinb</i> / hermelin, zerdav</p> <p>lat. <i>Mustela</i> <i>erminea</i></p>

MANE	Životinje	VRLINE	Životinje
<p><i>garlo</i> proždrljivost, gramzljivost (<i>ingordigia</i>)</p> <p>I može se primieniti garlo k iednoi ptici koja se zove orao koi ie tolikoi poždarlacъ da bi pošao sto mijla za iziesti iedanъ smradъ i zatoi naslieduiе voisku ôd ludi oružaniehъ kada se ukaže biliegъ ôd boja</p> <p>Libro 15b/18-21</p>	<p><i>orъbъ / kostoberina</i> orao strvinar</p> <p>lat. <i>Aegyptiinae</i> (<i>Aquila</i>), <i>Gypaetus barbatus</i></p>		
<p><i>griehъ puteni</i> požuda, bludnost (<i>lussuria</i>)</p> <p>I može se primieniti griehъ puteni k lilku koi ie veće bludnie zviere negoli e na svietu dake (za) negovo (!) bezrazložitu i bezmiernu bludnostъ i volu ôd ovogai grieha da ne obslužuie niednoga načina ôd naravi kako čine ostale zvieri nere mašalbъ s mašalemъ a femena s femenomъ kako se nahodi tako se staù zaiedno</p> <p>Libro 18a/3-8</p>	<p><i>lilikъ / šišmiš,</i> netopir</p> <p><i>Pipistrello</i></p> <p>lat. <i>Chiroptera</i></p>		

4. Zaključak

Životinjska simbolika čvrsto povezuje čovjeka i životinju svojom postojanošću i slikovitošću u moralnom i etološkom smislu te je promišljanje i prezentacija suptilnih i teško objašnjivih ljudskih pobuda svezremenska tema moralnosti. Zato je *Fiore di virtù*, odnosno *Cvijet kreposti* od svoje pojavnosti u 13. stoljeću i doživio mnoge prijevode i izdanja diljem Europe. Čvrstom literarnom konstrukcijom, obiljem mudrosnih sentenci, egzemplima i konačno odlomcima iz onodobnih bestijarijskih priručnika uspješno i pamtljivo je objašnjena neobjašnjiva čovjekova narav. Svojom koncepcijom u isticanju Drugih u tumačenju ponašanja nas samih, *Cvijet kreposti* poručuje da životinje nisu isključivi predmet prirodoslovnoga interesa već da su ogledalo života svakoga ljudskog bića te su u tom smislu neodvojiv segment višeslojnoga pristupa razumijevanja čovjeka, odnosno da su „dobre za mišljenje”, kako će mnogo kasnije zapisati Claude Lévi-Strauss (Marjanić 2017: 20 prema Lévi-Strauss 2007: 268). Razvidno je, dakle, da je *Cvijet kreposti* u svojoj suštini ne samo književna već i bitna kulturološka karika u povijesnom kontinuitetu razmišljanja o ljudima i životinjama i vječnoga propitivanja ljudske naravi i čovjeka kao ljudske životinje.

Iako je još uvijek pod okriljem srednjovjekovnoga moraliteta, *Cvijet kreposti* je nagovještaj novih sustava razmišljanja. Zato ga valja promatrati ne samo s filološkoga gledišta već i iz suvremenih sociobioloških očista (Wilson 2004) te kao važno izvorište u povijesti kulturnoanimalističkih promišljanja (Zaradija Kiš i Marjanić 2013: 215–226; Marjanić 2017: 27–48), kojima se danas intenzivno bavimo na smjernicama inter/multi/transdisciplinarnih spoznaja.

Literatura

- Barčot, Branka (2017) *Lingvokulturologija i zoonimska frazeologija*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
- Berlioz, Jacques (2003) „Le crapaud animal ambigu au Moyen Âge? Le témoignage des *exempla* et de l’art roman”, *Regards croisés de l’histoire et des sciences naturelles sur le loup, la chouette, le crapaud dans la tradition occidentale*, ur. Liliane Bodson, Liège, 85–106.
- Bies, Werner (2002) „Phönix”, *Enzyklopädie des Märchens. Handwörterbuch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung*, Band 10, Lieferung 3. Walter de Gruyter, Berlin – New York, 1021–1035.

- Charbonneau-Lassay, Louis (2006) *Le bestiaire du Christ*, Albin Michel, Paris.
- Chevalier, Jean, Alain Gheerbrant (1994) *Rječnik simbola*, NZMH, Mladost, Zagreb.
- Cohen, Jeffrey Jerome (1996) „Monster Culture (Seven Theses)”, *Monster Theory. Reading Culture*, ur. Jeffrey Jerome Cohen, University of Minnesota Press, Minneapolis – London, 3–26.
- Colas, Gilles (2017) *Paris. Anecdotes et curiosité sur la ville de la lumière*, Édition du Moulin, Paris.
- Draelants, Isabelle (2006) „La science naturelle et ses sources chez Barthélemy l'Anglais et les encyclopédistes contemporains”, *Bartholomäus Anglicus, De proprietatibus rerum. Texte latin et réception vernaculaire / Lateinischer Text und volkssprachige Rezeption*, ur. Baudouin Van den Abeele i Heinz Meyer, Brepols, Turnhout, 43–99.
- Fersen, Nicholas, Rosenwald J. Lessing (1953) *The Florentine Fior di virtu of 1491. Translated into English by Nicholas Fersin [sic] with facsimiles of all of the original wood cuts*, Library of Congress, Washington. <https://catalog.hathitrust.org/Record/001111531> (posjet 1. 12. 2017.)
- Frisch, Karl von (1967) *The Dance Language and Orientation of Bees*, Harvard University Press, Cambridge.
- Gabrić-Bagarić, Darija (2010) „*Fiore di virtù* u hrvatskoj književnosti: tradicija i inovacije”, *Knjige poštujući, knjigami poštovan. Zbornik o 70. rođendanu Josipa Bratulića*, ur. Davor Dukić i Mateo Žagar, Matica hrvatska, Zagreb, 239–254.
- Gabrić-Bagarić, Darija, Marijana Horvat, Ivana Lovrić Jović, Sanja Perić Gavrančić (2011) *Jakov Mikalja: Blago jezika slovinskoga (1649./1651.). Transkripcija i leksikografska interpretacija*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.
- Gabrić-Bagarić, Darija (2012) „*Fiore di virtù* i životinja”, *Književna životinja. Kulturni bestijarij II. dio*, ur. Suzana Marjanić i Antonija Zaradija Kiš, Hrvatska sveučilišna naklada i Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 351–371.
- Gelli, Agenore (ur.) (1856) *Fiore di virtù*, Felice le Monnier, Firenze, https://books.google.com/books/about/Fiore_di_virtù.html, (posjet 30. siječnja 2018.).
- Germ, Tine (2006) *Simbolika živali*, Modrijan, Ljubljana.

- Hercigonja, Eduard (1975) *Srednjovjekovna književnost. Povijest hrvatske književnosti 2*, Liber i Mladost, Zagreb.
- Hildegard von Bingen (2012) *Heilsame Schöpfung – Die natürliche Wirkkraft der Natur: Physica (Hildegard von Bingen-Werke)*, prijevod Ortrun Riha, Benediktinerinnenabtei St. Hildegard, Eibingen, Rüdesheim am Rhein.
- Hirtz, Miroslav (1928) *Rječnik narodnih i zoologičkih naziva*, JAZU, Zagreb.
- Hirtz, Miroslav (1938–1947) *Rječnik narodnih zoologičkih naziva. Knjiga druga. Ptice (Aves)*, JAZU, Zagreb.
- Jagić, Vatroslav (1868) „Prilozi k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga”, *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku*, 9, 65–151.
- Kapetanović, Amir (2004) „Tragovima srednjovjekovnoga bestijarija”, *Filologija*, 42, 47–63.
- Keimer, Ludwig (1931) „Quelques remarques sur la huppe (Upupa Epops) dans l'Égypte ancienne”, *Bulletin de l'Institut français d'archéologie orientale (BIFAO)*, 30, 305–331.
- Kitchell, Kenneth, Irvn Michael Resnick (1999) *Albertus Magnus „On Animals”: A Medieval „Summa Zoologica”*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Knezović, Pavao (2001) „Rimski pisci u Cvietu”, *Zbornik o Pavlu Posiloviću*, ur. Pavao Knezović, Marinko Šišak i Milivoj Zenić, Šibenik – Zagreb, 17–52.
- Kolendić, Petar (1915) „Fra Pavao Posilović i njegovo ‘Naslađenje’”, *RAD JAZU*, 206, 168–217.
- Kunstmann, John Gotthold (1938) *The Hoopoe. A study in european folklore*, Private Edition, Chicago.
- Lévi-Strauss, Claude (2007) „The Totemic Illusion”, *The animals Reader. The Essential Classic and Contemporary Writings*, ur. Linda Kalof i Amy Fitzgerald, Berg Publishers, Oxford – New York, 262–269.
- Linzey, Andrew (2013) *Teologija životinja*, Nova arka, Stubičke Toplice.
- Lorenz, Konrad (1986) *Temelji etologije*, Globus, Zagreb.
- Marjanić, Suzana (2007) „‘Na čemu si ti?’ Primjer viševrsne etnografije/ antropologije životinja i veganskoga ekofeminizma/feminističko-vegetarijanske teorije”, *Narodna umjetnost*, 54, 2, 27–48.
- Marjanić, Suzana (2017) „Antropologija životinja – paradoks i/ili nužnost: antropocentrizam, specizam i/ili totalizam”, *O životinjama i ljudima*, ur. Željka Petrović Osmak, Etnografski muzej, Zagreb, 17–37.

- Mermier, Guy (1966) „De Pierre de Beauvais et particulièrement de son bestiaire: vers une solution des problèmes”, *Romanische Forschungen*, 78, 2–3, 338–371.
- Milčetić, Ivan (1911) „Hrvatske glagoljske bibliografije”, *Starine JAZU*, 33, 1–505.
- Montaigne, Michel Eyquem de (2003) „Apologija Reimonda Sebonda”, *Kolo 2*, <http://www.matica.hr/kolo/292/apologija-raimonda-sebonda-20087>, (posjet 26. siječnja 2018.).
- Muchembled, Robert (2000) *Une histoire du diable, XIIe – XXe siècles*, Le Seuil, Paris.
- Pantić, Miroslav (1990) *Književnost na tlu Crne Gore i Boke Kotorske od XVI do XVIII veka*, Projekt Rastko Cetinje, e-izdanje, (Elektronska biblioteka kulture i tradicije Crne Gore). <https://www.rastko.rs/rastko-cg/umjetnost/mpantic-xvi-xviii/index.html>, (posjet 8. siječnja 2018.).
- Papa Franjo (2015) *Laudato si'.* Enciklika o brizi za zajednički dom, Kršćanska sadašnjost, Zagreb.
- Pastoureau, Michel (2007) *L'ours. Histoire d'un roi déchu*, Édition du Seuil, Paris.
- Pastoureau, Michel (2011) *Bestiaires du Moyen Âge*, Éditions du Seuil, Paris.
- Pastoureau, Michel, Élisabeth Delahaye (2013) *Les secrets de la licorne*, Réunion des musées nationaux, Paris.
- Puccetti, Paolo, *Il „Fiore di virtù” tra Slàvia e Romania – Pecob*, (posjet 31. siječnja 2018.).
- Rešetar, Milan (1926) *Libro od mnozijek razloga: dubrovački ćirilski zbornik od g. 1520.*, Srpska kraljevska akademija, Beograd.
- Rešetar, Milan (1933) *Dubrovački zbornik od god. 1520*, (posebna izdanja), Srpska kraljevska akademija, Beograd.
- Roux, Simone (1997) „Image de bêtes urbaine”, *Milieux naturels, espaces sociaux: études offerts à Robert Delort*, ur. Jacques Delors, Daniel Cohn-Bendit, Pierre Arditi, Publication de la Sorbonne, Paris, 228–238.
- Shepard, Odell (1930) *Lore of the Unicorn: Folklore, Evidences and Reported Sightings*, Houghton Mifflin, Boston.
- Strohal, Rudolf (1910) *Poučni članci iz starohrvatske glagolske knjige*, Hrvatsko društvo za pučku prosvjetu, Zagreb.

- Strohal, Rudolf (1915) *Hrvatska glagolska knjiga*, Tiskara „Mercur”, Zagreb.
- Strohal, Rudolf (1916) *Cvêt vsake mudrosti. Najstarije hrvatsko umjetno sačuvano književno djelo iz 14. vijeka*, Tisak C. Albrecht, Zagreb.
- Štefanić, Vjekoslav (1970) *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije. II. dio, JAZU*, Zagreb.
- Van den Broek, Roelof (1971) *The Myth of the Phoenix*, E. J. Brill, Leiden.
- Vidović Bolt, Ivana (2011) *Životinjski svijet u hrvatskoj i poljskoj frazeologiji I.*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
- Vidović Bolt, Ivana, Branka Barčot, Željka Fink Arsovski, Barbara Kovačević, Neda Pintarić, Ana Vasung (2017) *Rječnik hrvatskih animalističkih frazema*, Školska knjiga, Zagreb.
- Vinja, Vojmir (1986) *Jadranska fauna: etimologija i struktura naziva*, Logos, Split.
- Virel, André (1965) *Histoire de notre image*, Éditions du Mont-Blanc, Genève.
- Visković, Nikola (1996) *Životinja i čovjek*, Književni krug, Split.
- Wilkins, Ernest. H. (1916) „An Italian Dictionary. By Alfred Hoare. Cambridge: The University Press, 1915.”, *Moderne Philology*, 14, 7, 429–430.
- Wilson, Edward O. (2004) *On Human Nature*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts – London.
- Zaradija Kiš, Antonija, Suzana Marjanić (2013) „Zoofolkloristika: pregled rezultata prvog kulturnoanimalističkog projekta u Hrvatskoj”, *A tko to ide? Hrvatski prilozi XV. Međunarodnom kongresu*, ur. Marija Turk, Hrvatska sveučilišna naklada i Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, 215–226.
- Zaradija Kiš, Antonija (2012) „Strašna krastača – jedno čudovište blagih očiju”, *Književna životinja. Kulturni bestijarij II. dio*, ur. Suzana Marjanić i Antonija Zaradija Kiš, Hrvatska sveučilišna naklada i Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 325–349.
- Zaradija Kiš, Antonija (2014) „Est’ ptica epopsa: jedan hrvatskoglagoljski egzempl i njegov kulturološki kontekst”, *Slovo*, 64, 183–205.
- Zaradija Kiš, Antonija (2015) „Tragom bestijarija kroz *Cvêt ot kreposti* u Tkonskom zborniku”, *Zadarski filološki dani*, 5, 125–152.
- Zaradija Kiš, Antonija (2015a) „Bestijarijski papirci u akademijinim rukopisima HAZU IVa48 i HAZU IIIa15”, *Hrvatsko glagoljštvo u*

europskom okružju, ur. Vesna Badurina-Stipčević, Sandra Požar i Franjo Velčić, Staroslavenski institut, Zagreb, 413–446.

Zaradija Kiš, Antonija (2016) „Animalistička književna poveznica: od predaje do Bestijarija i Cvijeta kreposti”, *10. Riječki filološki dani*, ur. Lada Badurina, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 137–148.

Zaradija Kiš, Antonija (2016a) „Genealogija jednoga animalističkog frazema”, *Narodna umjetnost*, 53, 2, 35–46.

Zaradija Kiš, Antonija (2016b) „Tko je ‘plemenita zvir’ u Akademijinim rukopisima IVa 96 i IVa 98?”, *Šesti hrvatski slavistički kongres, Prvi svezak*, ur. Stipe Botica et al., Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, 47–58.

Zaradija Kiš, Antonija (2018) „Bazilisk: upamćeno zlo. Od legende i predaje do moralističke sentence”, *11. Riječki filološki dani*, ur. Lada Badurina, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, u tisku.

Zaradija Kiš, Antonija (2018a) „*Цвѣтъ vsake mudrosti* u Tkonskom zborniku: o lunji i zavisti”, *Fenomen glagoljice*, ur. Ante Topčić et al., u tisku.

SUMMARY

Antonija Zaradija Kiš

CLOSE AND DISTANT OTHERS: ANIMALISTIC COMPONENTS
OF THE *FLOWER OF VIRTUE*

In this paper we will focus on the preserved animalistic paragraphs of the moralistic-didactic treatise known as the *Flower of Virtue* or *Flower of Wisdom* from the Croatian Glagolitic literary corpus. It is a translation of a popular Italian folk literary work, *Fiore di Virtù*, which was translated into several vernacular languages and after that printed during the following several centuries. The work is divided into chapters, and each consists of four key units. Our attention will be directed onto those paragraphs in which a certain animal is introduced with the purpose of visualizing abstract notions such as cruelty, mercy, anger, generosity and similar that explain human nature. In the paper we will classify the animals according to species, and then present their list in the form of a table which gives information on their symbolical meaning in the text as well as the transliterated paragraph from several Glagolitic manuscripts and from one Cyrillic manuscript that contain translations of the analysed paragraphs. In this way we will, for the first time, systematically present all the animals in the Croatian version of the *Flower of Virtue* and give a short overview of some of them.

Keywords: *Croatian Glagolitic literature; translation; Flower of Virtue; animals; human nature*